

Марина Неђић

Библиотека града Београда

marina.tutunovic@gmail.com

УДК: 027.8:37-056

DOI: 10.7251/BSCSR1908329N

АКТИВНА УЛОГА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У ОБРАЗОВАЊУ И ОРГАНИЗАЦИЈИ ВАННАСТАВНИХ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У СРБИЈИ

Апстракт: Школске библиотеке представљају најбројнији тип библиотека на територији Србије. У школама, које образују децу са инвалидитетом, сходно врсти и обиму инвалидитета, индивидуалним потребама и могућностима ученика, организује се велики број разноврсних ваннаставних активности које допринесе образовању и социјализацији ове популације. Библиотекар у овим школама је све мање библиотекар у традиционалном смислу речи, а све више члан школских тимова, који пружа подршку целокупном васпитно-образовним процесу. Бројне активности представљају плод заједничког рада наставника, ученика и библиотекара који свој план културних активности усклађује са плановима одговарајућих актива (учитеља, наставника српског језика, наставника музичке и ликовне културе), а уз велику примену савремене информационе технологије и средстава асистивне технологије. Посебно треба истаћи да, школе које образују децу и младе са инвалидитетом, да би што успешније задовољиле потребе и интересовања ученика, активно сарађују са редовним основним школама, јавним библиотекама и другим установама у локалној заједници.

Кључне речи: школе за ученике са инвалидитетом, школска библиотека, ваннаставне активности у библиотеци, локална заједница.

Увод

У Републици Србији постоји укупно 48 школа за ученике са сметњама у развоју. Основни начин разврставања је у односу на врсту сметње односно оштећења које преовлађују.

У оквиру неких образовних установа налазе се предшколско васпитање и образовање, основно образовање и васпитање и средње образовање. Неке образовне установе, међутим, организоване су само као основне школе, а неке само као средње школе.¹ Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом, у смислу Закона², јесте дете са интелектуалним, чулним и моторичким сметњама у развоју. Он стиче основно образовање и васпитање по правилу у школи заједно са осталим ученицима, а када је то у најбољем интересу ученика у школи за ученике са сметњама у развоју, у складу са Законом. Деца и млади са инвалидитетом треба активно да учествују у животу и раду друштва, у складу са својим потребама и могућностима. Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу (УНЕСКО) и међународно удружење библиотека (ИФЛА) донеле су *Манифест за школске библиотеке* који препоручује да школска библиотека треба да пружа своје услуге подједнако свим учесницима образовног процеса у школи, без обзира на узраст, расу, пол, веру, националност, језик, професионални или друштвени статус. Онима који не могу да користе уобичајене библиотечке услуге и грађу треба обезбедити посебне услуге и материјале.³

¹ Завод за унапређење образовања и васпитања. *Образовно-васпитне установе за децу и ученике са сметњама у развоју*, <https://zuov.gov.rs/obrazovno-vaspitne-ustanove-za-decu-i-ucenike-sa-smetnjama-u-razvoju-u-srbiji/> (преузето 31. 01. 2019).

² Министарство просвете, науке и технолошког развоја, *Закон о основном образовању и васпитању*, <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BC-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83-%D0%B8-%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%9A%D1%83.pdf> (преузето 24. 01. 2019).

³ „ИФЛА/УНЕСКО Манифест за школске библиотеке“. *Гласник Народне библиотеке Србије* 1/2005, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1283 (преузето 30. 01. 2018).

У складу са савременим образовним технологијама и системима, школска библиотека представља централно место у школи и повезује наставнике, ученике и садржај предмета. Неопходност промена и модернизација је посебно изражена у раду школа и библиотека у школама које образују и васпитавају децу са сметњама у развоју. Специјализоване библиотеке за рад са хендикепираном децом у нашој земљи не постоје. Она су упућена да своју потребу за читањем и информисањем задовољавају при школама које похађају, а које врло често само формално имају библиотеку. Библиотекар може, без икаквих техничких и технолошких помагала, на основу свог стручног знања, искуства, професионалне припреме и мотивације, да битно смањи размере и утицај хендикепа.⁴ Школе се труде да добију адекватне стручне сараднике – библиотекаре и форме стандардизоване школске библиотеке. Облици деловања стручних сарадника у школи (педагога, андрагога, логопеда, психолога и библиотекара) у Србији, према важећем *Правилнику о програму свих облика рада стручних сарадника*,⁵ одвијају се кроз следеће области рада: планирање и програмирање образовно-васпитног рада; праћење и вредновање образовно-васпитног рада; рад са наставницима; рад са ученицима; рад са родитељима односно старатељима; рад са директором, стручним сарадницима, педагошким асистентом и пратиоцем ученика; рад у стручним органима и тимовима; сарадња са надлежним установама, организацијама, удружењима и јединицом локалне самоуправе; вођење документације, припрема за рад и

⁴ Драгана Милуновић, „Хендикепирана деца као корисници библиотечких услуга“, у: *Деца и библиотеке : зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Београду од 5. до 9. октобра 2005.*, уредник Александра Вранеш (Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2006), 503-504.

⁵ Министарство просвете, науке и технолошког развоја, *Правилнику о програму свих облика рада стручних сарадника.* „Службени гласник РС - Просветни гласник“, бр. 5/2012.

стручно усавршавање. Библиотекари у школама које образују децу са инвалидитетом су, у већини случајева, дефектолози различитих усмерења којима рад у библиотеци представља допуну фонда часова у настави. То са једне стране представља велики проблем за функционисање школске библиотеке, али са друге стране у овим школама је наставни процес уско повезан са ваннаставним активностима, односно културно-забавна функција библиотеке је природни наставак и допуна редовном наставном плану и програму који је у овим школама индивидуалан и ради се посебно за сваког ученика према врсти и степену инвалидитета. Кроз ваннаставне активности библиотекар-дефектолог се максимално посвећује сваком ученику посебно у циљу обезбеђења што боље друштвене инклузије и што квалитетније осмишљеног слободног времена за ученике са инвалидитетом.

Ваннаставне активности у школским библиотекама

Школске библиотеке савременог доба морају да се мењају како би одговориле на све израженије и комплексније информационо-комуникационе и научно-истраживачке потребе својих корисника и како би се прилагодиле технолошким и едукативним захтевима наступајућег информационог друштва. Примена мултимедијалног приступа омогућава наставницима успешније и квалитетније извођење наставе, а ученици са одушевљењем прихватају нови начин учења који се одвија кроз игру, на деци интересантан и забаван начин, а развија се и њихова перцепција, фина моторика и смањује хиперактивност. Захваљујући примени дидактичких средстава и асистивне технологије, школски библиотекари, у школама које образују децу и младе са инвалидитетом, на територији Србије, активно учествују у процесима едукације и реализују велики

број ваннаставних активности.⁶ За потребе овог рада представљамо неке од најзначајнијих резултата рада секција у школама за децу са инвалидитетом:

Драмско - луткарска секција

У Школи за основно и средње образовање *1. новембар* у Чачку успешно ради драмско-сценска секција, која је спој рецитаторске и ритмичке секције, које су постојале од првих дана постојања школе. Циљ рада секције је да кроз деци занимљиве и примерене активности развија говор, изражавање, ритам и покрет, подстиче развој психомоторике, самосталност, али и заједништво, машту и креативност и да обезбеди да ученици у пријатној радној атмосфери доживе позитивне емоције успеха и задовољства. Ритмичке игре, изворне народне песме и игре, рецитације, скичеви, модерни плесови, поп-денс, брејк-денс плес, одувек су привлачили ученике овој секцији, а спој њиховог талента и упорног вежбања изазивао је аплаузе где год су се појавили - на приредбама у својој школи, али и и на многим манифестацијама у граду, а и шире, а тамо где су се једном гостовали, увек су поново позивани и са радошћу дочекивани.⁷ Ученици и наставници средње школе *Милан Петровић* у Новом Саду су 2003. године, уз помоћ Позоришта младих и Српског народног позоришта, основали школско позориште *Театар добрих вибрација*. Циљ им је био да се афирмише ученичко стваралаштво, ствара позитивна свест о себи и својим могућностима, да се ученици укључе у живот локалне заједнице, али и усвоје основна знања из сценског

⁶ Марина Неђић, "Примена асистивне технологије у раду школских библиотека на територији Београда", *Библиотекарство српске*. Свеска 1, бр. 7 (2018),

<http://doisrpska.nub.rs/index.php/BIBSR/article/view/5102/4873> (преузето 30. 01. 2019), DOI:<http://dx.doi.org/10.7251/BSCSR1807015N>

⁷ Школа за основно и средње образовање "1. новембар" Чачак, <https://www.soso1novembar.edu.rs/> (преузето 15. 01. 2019.)

покрета и говора и реализују позоришне представе кроз глуму и плес. До сада су успешно реализоване представе : *Смрт Светог Саве и пренос моштију* (2003), *Изградња храма Св. Саве на Врачару* (2004) и *Деца наша, деца ваша, деца Савина* (2005). Чланови овог школског позоришта су успешно наступали на школским приредбама, али и били гости Гимназије *Светозар Марковић* и *Јован Јовановић Змај* у Новом Саду, Дома културе Бачка Паланка, ОШ *Ђура Јакшић* у Кацу, ОШ *Никола Тесла* у Новом Саду. Ефекат постојања школског позоришта је видљив - ученици са инвалидитетом, својим учешћем у представама, стичу самопоуздање, позитивну слику о себи и другима и интегришу се у средину у којој живе.⁸ У оквиру Школе са домом за ученике оштећеног слуха и говора *11. мај* у Јагодини у оквиру драмске секције ради и луткарска секција која има првенствено за циљ да ученике научи да прави лутке од различитог материјала па да потом тако израђене лутке укључе у позоришну представу. Како би ученицима било јасније шта је њихов задатак, у ноктобру 2018. године, шеснаест ученика у пратњи четири наставника драмско луткарске секције било је у Крагујевцу са циљем да одгледају луткарску представу *Кроки и пријатељи* у Позоришту за децу. Представа говори о пријатељству и односима према природи као и стварима које нас окружују, о изобиљу нежних и искрених осећања према другима. Ученици су се након завршене представе дружили са глумцима који су их упознали са луткама и техникама анимација лутки у представама.⁹ Ученици школе *Миодраг Б. Матић* у Ужицу су са својим наставницима гледали представу *Збрка око вука* у извођењу Регионалног позоришта Нови Пазар. Представа се

⁸ Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић“ са домом ученика Нови Сад, <http://smp.edu.rs/content/section/2/12/lang,serbian/> (преузето 15. 01. 2019.)

⁹ Школа са домом за ученике оштећеног слуха и говора "11. мај" Јагодина, <https://www.11maj.edu.rs/lutke.html> (преузето 16. 01. 2019.)

изводи у оквиру *11. Фестивала представа за децу професионалних позоришта Србије Мали Јоаким*.¹⁰

Ученици са инвалидитетом се осећају задовољно јер су укључени у рад драмске секције која представља нови вид комуникације са њиховим окружењем. Посете позориштима је важан део ваннаставних активности ученика основне школе *Бошко Буха* у којој од школске 2001/2002. године успешно ради луткарска секција. Ученици су учествовали у изради лутака и извођењу луткарских представа: *Петар и школска правила* и *Буквар дечијих права*. Ове представе су презентовале школу на Смотрама СОШ-а и на *Лутка фесту* у Новом Саду, као и на *9. смотри луткарског стваралаштва* у Дечијем културном центру. Лутке из ових представа су излагане у Библиотеци *Бранко Миљковић* на Звездари, у галерији Дечијег културног центра и Кафе галерији *Кула*.¹¹ Основна школа *Нови Београд* образује децу и младе са вештруком ометеношћу. Чланови драмске секције уз помоћ наставног особља и библиотекара, припремају школске приредбе (прослава Савиндана, дана школе, пријем првака...) на којима рецитују, изводе скечеве и друге драмске тачке.¹² Школски библиотекар и наставни кадар у Школи за ученике оштећеног вида *Вељко Рамадановић*, у раду драмске секције¹³, највише пажње посвећују драматизацији покретом и гласом, повезаности покрета, гласа и емоција, како у драмским тако и у луткарским представама, развоју фацијалне експресије, стимулацији покрета звуком и опонашањем, као и

¹⁰ Школа "Миодраг Б. Матић" Ужице, <http://mvmatic.edu.rs/> (преузето 16. 01. 2019.)

¹¹ Основна школа "Бошко Буха", <http://www.boskobuha.edu.rs/> (преузето 16. 01. 2019.)

¹² Основна школа Нови Београд - школа за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом, <https://osnovibeograd.rs/programi/#vannastavne-aktivnosti> (преузето 16. 01. 2019.)

¹³ Радмила Лабан, *Рукама до светлости : сто година рада Школе за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“ у Земуну (1917-2017)* (Земун : Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, 2017), 140.

способности за изражавање телом и гласом. Секција се бави израдом лутака и сценографије, тактилних и звучних орјентира, манипулацијом луткама, анимацијом и применом специјалних ефеката. Организују се школски наступи, наступи на градским и републичким такмичењима и смотрама (Републички Фестивал луткарских представа основних школа и предшколских установа у Новом Саду; Београдски луткарски фестивал специјалних школа са представом *Извини, Уроше*; Поводом Дечје недеље на Карневалу у Кнез Михајловој улици у Београду – драмска група ученика *Враголани* извела је представу *Кесе*; Поводом светског *Дана белог штана* у организацији Градске организације савеза слепих изведена је луткарска представа *Цветић жуто, љутко*).

Секција примењене уметности и ликовна секција

Ликовна култура развија код деце сензибилитет, опажање облика, величина и боја у природи. Већина школа која образује децу са инвалидитетом, у оквиру ваннаставних активности, организује ликовну секцију, јер кроз часове ликовне секције деца побољшавају своју психомоторику, графомоторику и перцепцију, а код ученика се развија и жеља за групним радом, за дружењем, толеранцијом и помагањем. Основна школа *Нови Београд* је препознатљива по секцији примењена уметност која има за циљ подстицање креативности и развој fine моторике. Ученици успешно раде са глином, гипсом, бојом, пластелином, лудим тестом, вуном, платном, користећи разне технике цртања и бојења. Научили су да боје прехрамбеним бојама за колаче, темперама, акрилним бојама, бојама за стакло, бојама за лице...Користе декупаж технику, технику отискивања, осликавања, сенчења, шивења. За потребе разних свечаности у школи, продајне изложбе и украшавање ходнике школе чланови ове секције осликавају честитке, праве декорације за приредбе, маске,

магнете, најлепше украшене кутије, подметаче, корпице, шешире.¹⁴

Ликовна секција је намењена ученицима са инвалидитетом која показују склоност и жељу за ликовним изражавањем. Активности у оквиру ове секције подстичу развој креативности, фине моторике, сензибилности, вежба се концентрација и пажња. Деца се кроз игру спонтано упознају са различитим техникама ликовног изражавања, а и радо експериментишу са разним материјалима које користе. У основној школи *Бошко Буха* сваком ученику се поклања посебна пажња, развијају се индивидуалне способности, креативност и машта. Свако дете у оквиру групне активности оспособљава се за коришћење прибора и техника примерених његовим личним способностима и интересовањима. Негује се здрав однос према раду, стиче самопоуздање, сигурност, припадност групи и друштву. Ликовна секција, успешним радом, прати и обележава важне догађаје у школи, ужој и широј друштвеној и природној средини. Кроз радионице глине, рециклаже, мозаика, сликања ученици се упознају са различитим ликовним техникама и материјалима за рад. Успешни радови излажу се у Педагошком музеју, разним галеријама и продајним изложбама. Сваке године на Калемегдану, чланови ликовне секције учествују на Јавном часу цртања. Своје радове излажу на традиционалним Ускршњим изложбама у Звезданом гају, испред храма Светог Саве и цркве Светог Марка и редовно су награђивани.¹⁵ Актив наставника ликовне културе ШОСО *Милан Петровић* је 1998. године покренуо *Дечју ликовну колонију између два моста* са циљем да се деца ометена у развоју која похађају ову школу, упознају, друже, радују у заједно одрастају са децом из

¹⁴ Основна школа Нови Београд - школа за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом, <https://osnovibeograd.rs/programi/#vannastavne-aktivnosti> (преузето 16. 01. 2019.)

¹⁵ Основна школа "Бошко Буха", <http://www.boskobuha.edu.rs/likovna-sekcija> (преузето 16. 01. 2019.)

новосадских основних школа, односно да се сензибилише локална заједница за потребе и могућности за децу са инвалидитетом. До сада је у Школи одржано 11 колонија, а радови учесника колоније су, осим у самој школи, успешно излагани у простору Радничког универзитета, СПЕНСА и Позоришта младих у Новом Саду.¹⁶ Једна од успешних ваннаставних активности ученика школе за ученике оштећеног вида *Вељко Рамадановић* је рад ликовне секције кроз чији рад се развија популаризација историјског развоја ликовне уметности, самосталност у раду, интересовање за стваралачки рад на пољу уметности, упознавање и овладавање различитим ликовним техникама и материјалима. Чланови ликовне секције учествују у естетском уређењу школе и њене околине, а наводимо само најзначајније ликовне изложбе: изложба ликовних радова ученика на изложби свих земунских школа на манифестацији *Дани европске баштине*; стална изложба радова ученика школе у Педагошком музеју у Београду; изложба у галерији Друштва ДЕЛУС ликовних педагога Земуна; стална поставка радова у излогу Радио – Београда; изложба у галерији Озон; изложба *Ликовно стваралаштво младих ометених у развоју*; такмичарске изложбе *Шта ћу бити кад порастем*, *Буди и ти суперхерој планете радом* и *Ми смо чувари планете*.¹⁷ У овој школи доста ученика се интересује и за израду керамичких производа. У оквиру ликовно-керамичке секције се упознају са материјалима, техникама и фазама израде керамичких

¹⁶ Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић“ са домом ученика Нови Сад, <http://smp.edu.rs/content/section/2/12/lang,serbian/> (преузето 15. 01. 2019.)

¹⁷ Радмила Лабан, *Рукама до светлости : сто година рада Школе за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“ у Земуну (1917-2017)* (Земун : Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, 2017), 170-172.

производа, вајањем и моделовањем. Радови ученика се постављају на продајним изложбама и свечаностима.¹⁸

Књижевно-публицистичка секција

У Школи за основно и средње образовање *Милан Петровић* са домом ученика у Новом Саду, од 1974. године излази школски лист под именом *Кораџи*. Он је настао са циљем да информише ученике, наставике и пријатеље школе о наставним и ваннаставним активностима, афирмише стваралачке потенцијале ученика, развија комуникативност ученика и да сензибилише друштвену заједницу. Ефекат постојања овог листа у школи је евидентан јер су ученици укључени у културни живот локалне заједнице и кроз писање прилога за лист су стекли самопоуздање и осећај личног доприноса животу заједнице.¹⁹ Код ученика школе за ученике оштећеног вида *Вељко Рамадановић* радом у књижевно-публицистичкој секцији²⁰ се развија боља дикција и изражајност, самостални истраживачки рад, вештина писања и изражавања, побуђе склоност ка новинарству и проширују знања из језика и књижевности. Кроз секцију су ученици ангажовани у издавању часописа *Сунце*, а периодично се издају и часописи *Бачки кутак*, *Историјска ризница* и *Врт добре наде* на Брајевом писму. Наставници и школски библиотекар су посвећени мотивацији ученика за писање књижевних радова и проналажење занимљивих прилога у стручном и забавном штиву, као и подстицању ученика да самостално користе различите изворе података и рачунаре.

¹⁸ Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, <http://www.skolaveljkoramadanovic.edu.rs/likovno-keramicka-radionica/> (преузето 16. 01. 2019).

¹⁹ Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић“ са домом ученика Нови Сад, <http://smp.edu.rs/content/section/2/12/lang,serbian/> (преузето 15. 01. 2019).

²⁰ Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, <http://www.skolaveljkoramadanovic.edu.rs/sekcije/> (преузето 16. 01. 2019).

Кроз овај преглед ваннаставних активности, може се закључити да се библиотеке у школама које образују децу са инвалидитетом одликују разноврсношћу понуђених активности и садржаја, али и да рад школског библиотекара, поред послова из области образовања и васпитања подразумева и библиотечко-информацијске послове, као и културне и уметничке аспекте образовања. Посебна мисија школских библиотекара у школама које образују ученике са инвалидитетом је организација активности које охрабрују социјализацију и друштвену осетљивост и представљање активности и пројеката школске библиотеке широј друштвеној заједници. Осим кроз учешће на манифестацијама, које организују установе из локалне заједнице, видљивост ових школа и ученика је „обезбеђена“ и кроз сарадњу са редовним школама и јавним библиотекама.

Сарадња са школама у систему редовног образовања и васпитања

Ученици из школа за децу са инвалидитетом активно су учествовала на разноврсним манифестацијама, у сарадњи са предшколским установама и школама из система редовног образовања и васпитања. Од посебног значаја су инклузивне радионице, кроз унапред осмишљене активности, на којима се међусобно друже деца са и без инвалидитета. Ове радионице су интерактивне, а циљ им је побољшање социјализације и стварање инклузивног окружења.

Основна школа *Нови Београд*, прошле 2018. године, узела је активно учешће у манифестацији *Деца недеља* и том приликом одржано је неколико успешних програма. Прва је била креативна радионица која је имала мото манифестације *Моје је право да живим срећно и здраво – за одрастање без насиља*. На њој су деца, на интересантан и маштовит начин, упозната са основним дечјим правима, са једноставним облицима насиља, али и са лепим и позитивним вредностима, насупрот насиљу. Следиле су инклузивна радионица

Космичке слике, на којима су се ученици ове школе дружили са децом из International School of Belgrade и радионица *Полигон здравља*, на којој су учествовали ученици виших разреда који су, у три штафетне игре, покушавали да што брже обаве постављене задатке. Сви учесници су за награду добили здраву ужину – воће. Ова радионица треба да свима буде подстицај да вежбају, да се здраво хране, али и да науче да није само важно победити, него је важније бити део тима у уживати у дружењу са вршњацима. Ученици млађих и старијих разреда (учешће хора, групе певача, рецитације, плесне тачке) су реализовали приредбу поводом пријема ђака првака, а ученици седмог разреда, заједно са родитељима, учествовали у радионици *Јесен у нашем парку*. У оквиру ове манифестације је одржана и хуманитарна акција *Деца деци* у којој су деца из вртића *Маза*, са својим родитељима и васпитачима направила играчке прилагођене деци са инвалидитетом – разне сензорне кесе и флашице, играчке од пешкира пуњене пиринчем.²¹

Школа за основно и средње образовање *1. новембар* у Чачку, која образује децу са вишеструким сметњама у развоју, потписала је велики број протокола о сарадњи са школама из редовног система. Ученици шестог разреда ОШ *Др Драгиша Мишовић*, уз пригодан програм поводом Васкршњих празника, извели су представу *Љубав је чудо* и интерактивну *Васкршњу радионицу*, у којој су активно учествовали и ученици са инвалидитетом. Гости ове школе су били и шестаци из ОШ *Милица Павловић* са својим наставницима грађанског васпитања и верске наставе. Гости и домаћини су учествовали у заједничкој радионици *Упознај ме* и показали своју креативност и емпатију једних према другима. Поводом обележавања Дана особа са аутизмом, који је 2. априла, у школи је организован Маскенбал. Особе са аутизмом у сваком покушају комуникације осете трему и

²¹ Основна школа „Нови Београд“, <https://osnovibeograd.rs> (преузето 16. 01. 2019.)

страх, а ученици су желели да заједници пошаљу шаролику слику са Маскенбала. Такмичили су се сви - предшколци, млађи разреди, старији разреди, средњошколци, гости и наставници. Било је ту готових маски, али и оних маштовито рађених у учионицама и школској радионици. Активно учешће у овој манифестацији су узели и четвртаци из ОШ *Филип Филиповић*, који су такође били маскирани, расположени и разиграни.²²

Школа за ученике оштећеног вида *Вељко Рамадановић* сарађује са редовним школама (основним, средњим, специјалним) поводом иновација у образовно-васпитном раду – примени инклузије у образовању. Она је пружила подршку за 46 институција у Србији (5 предшколских установа, 32 основне школе, седам средњих школа, једној Музичкој школи, Међународној општинској организацији слепих и слабовидих Пирот), али и школама из Подгорице и Скопља.²³ Ученици ове школе редовно учествују у активностима са ученицима суседних редовних школа кроз радионице и у оквиру манифестација. Наводимо само најзначајније: ликовне радионице ученика школе за ученике оштећеног вида и ОШ *Соња Маринковић*; остварена је сарадња са ученицима Електротехничке школе из Јагодине који су у школи извели презентацију својих радова из области помагала за оријентацију; учешће ученика на етно-манифестацији *Развио се јоргован по трави* у ОШ *Сава Јовановић Сирогојно*; учешће на Дечјој олимпијади која се традиционално организује у ОШ *Антон Скала*; за ученике школе је поводом Међународног дана особа са инвалидитетом одржан концерт ученика музичке школе *Коста Манојловић* у Земуну; учешће на културној манифестацији *Пролећни дан* у Правно –

²² Школа за основно и средње образовање "1. новембар" Чачак, <https://www.sosolnovembar.edu.rs/> (преузето 15. 01. 2019.)

²³ Радмила Лабан, *Рукама до светлости : сто година рада Школе за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“ у Земуну (1917-2017)* (Земун : Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, 2017), 188.

биротехничкој школи; у оквиру акције *Моћ визуелне комуникације* у дому омладине Београда, заједничко учешће са ученицима из редовних школа у радионици *Тактилна сликовница*.²⁴

Библиотека града Београда, као највећа јавна библиотека у Србији и матична институција за све школске библиотеке на територији Београда, реализовала је успешне пројекте у којима су заједно учествовали ученици са инвалидитетом и ученици из редовних основних школа. Пројекат под називом *Васпитно-образовне и креативне радионице за децу са хендикепом* је реализован 2010. године, а учесници у пројекту су били: Библиотека града Београда (подносилац пројекта), Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Школа за ученике оштећеног вида *Вељко Рамадановић* Земун и Школа за децу ометену у менталном развоју Нови Београд. Овај пројекат састојао се из два потпројекта. Први је био *Примена васпитно-образовних и креативних радионица у припреми деце са оштећењем вида за школовање у редовној школи* - Активности су се односиле на извођење шест радионица са децом оштећеног вида старијег основношколског узраста, у Библиотеци *Свети Сава* у Земуну. Учесници пројекта су стекли знања о правима деце (усвајање појма дискриминација, упознавање са правом на живот и лични развој, схватање положаја деце у ситуацијама у којима је на било који начин угрожена њихова безбедност, као и права на примање помоћи која им је загарантована, са правом на постојање приватности и личне својине и поштовање туђе), о препрекама и видовима подршке за школовање деце са оштећеним видом у редовној школи (о наставном процесу у редовној школи, схватање сличности и разлика редовне и школе за ученике са оштећеним видом,

²⁴ Радмила Лабан, *Рукама до светлости : сто година рада Школе за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“ у Земуну (1917-2017)* (Земун : Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, 2017), 177-188.

уознавање са писмима која користе особе без оштећења вида) и на тај начин уобличила лично искуство и повећала спремност за школовање у редовној школи. Од посебне важности је то што су деца упозната са могућим препрекама, предрасудама и стереотипима у вези са свакодневним функционисањем. Истовремено, представљени су им видови подршке за школовање у редовној школи, начини реаговања на могуће проблеме и указано им је на значај заједничког рада. Други потпројекат је био *Васпитно-образовне и креативне радионице за децу са интелектуалном ометеношћу* - Активности су се односиле на извођење радионица за децу са тешкоћама у интелектуалном развоју старијег основношколског узраста. На радионицама су реализоване теме: екологија, социјални развој, драмска радионица, а евалуација која је урађена на крају пројекта показала је да овај тип рада, који одступа од традиционалне едукације и обуке, као и социјални контекст у коме су се радионице реализовале (библиотека, а не школа и учионица), представља новину и освежење у свакодневној рутини ове деце.²⁵ Пројекат *Инклузија кроз уметност : васпитно – образовне и креативне радионице за ученике основне школе и децу са инвалидитетом* представља наставак ранијих успешних програма за особе са инвалидитетом који су реализовани у библиотеци, углавном кроз радионичарски начин рада. Реализован је током 2018. године у сарадњи Библиотеке града Београда и Хенди центра *Колосеум*. Циљ пројекта је био социјална интеграција и укљученост особа са инвалидитетом у заједницу, што се најлакше остварајује кроз културну интеграцију, али и отклањање предрасуда код ученика основних школа у Београду кроз садржаје и програмске активности у дечјим одељењима Библиотеке града Београда. Активности су се односиле на извођење три радионице у којима су заједно

²⁵ Марина Неђић „Културно-образовни програми за особе са инвалидитетом у Библиотеци града Београда“, *Библиотекар* год. 58, св. 1-2 (2016): 63-83.

учествовала деца са и без инвалидитета. Циљ радионица је био да се деца међусобно друже, играју, помажу једни другима чиме се ствара већи степен толеранције и међусобног разумевања. У две радионице, под називом *Инклузија кроз уметност : промоција инклузије кроз аудио визуелне - уметности*, учесници су били ученици виших разреда из две основне школе из Београда и деца са инвалидитетом из спектра аутизма и деца са физичким инвалидитетом, укупно 62 учесника, у простору два дечја одељења Библиотеке града Београда. Њима је руководила музички педагог Жељка Милошевић, уз сарадњу са наставницима ликовне културе у школама чији су ученици били учесници програма и библиотекарима. На радионицама је примењена техника музикотерапије која се може примењивати код свих особа, без обзира на физичке, вербалне или менталне способности. Свака радионица је имала дефинисан план и сценарио: деци је на радионици представљена харфа као музички инструмент, водио се разговор шта се све може представити музиком (музика може да искаже емоцију, да прикаже ситуацију, али и карактер неке особе), затим је уз помоћ харфе направљена музичко-ликовна интеракција у којој су заједно учествовала деца са и без инвалидитета. Музички педагог је свирала харфу, а деца су на основу свог доживљаја музике коју су слушала урадила занимљиве цртеже који су нашли своје место на изложби која је после програма постављена у простору библиотеке. Радионица под називом *Књига је мој најбољи друг* је реализована у сарадњи библиотекара и музичких педагога из музичке школе *Ватрослав Лисински* и родитеља ученице Анђеле Димитријевић, која је због болести везана за инвалидска колица, а успешно се бави писањем. Поред младе песникиње, учесници су били ученици једног одељења петог разреда основне школе, ученици музичке школе који су са и без инвалидитета (једна ученица која је извела нумере на клавиру је слепа), укупно 46 учесника, у простору дечјег одељења Библиотеке града Београда. Особе са инвалидитетом

су искључене из многих сегмената друштвене активности те им долазак у институцију културе, библиотеку, помаже у развоју социјалних вештина. Упркос тешкоћама са којима се свакодневно носи Анђела успешно црта, пише песме, рецитује и дружи се са својим вршњацима. Учествовала је на бројним књижевним програмима где је представљала своју збирку песама *Кикицин поглед на свет* за коју је сама урадила и врло успешне илустрације, а на овој радионици се, уз пригодну музичку пратњу ученика музичке школе, представила својим вршњацима. Ученици основне школе који су учествовали у радионици су имали прегршт питања и за Анђелу и за ученике музичке школе, тако је да је остварен циљ ове радионице - успешна интеграцији деце са и без инвалидитета. Захваљујући томе што се деца (а и родитељи и наставници са њима) рано упознају са различитостима, ствара се основни услов за толеранцију и напредак друштва. Библиотека града Београда ће и у наредним пројектима настојати да прошири своје услуге за ученике са инвалидитетом.

Сарадња са друштвеном заједницом

Развој културних потреба и навика деце и младих је међу кључним стратешким циљевима развоја културе у Србији. Културне активности школе остварују се на основу програма културних активности. Оне обухватају: прославу дана школе, почетка и краја школске године и завршетка основношколског образовања и васпитања, прославе школских и државних празника, приредбе, представе, изложбе, концерте, такмичења и смотре, посете установама културе, заједничке активности школе и јединице локалне самоуправе и друге активности које доприносе проширењу утицаја школе на васпитање ученика и културном развоју окружења школе. Прославе школских и државних празника, почетка и краја школске године и завршетка основношколског образовања и васпитања за ученике организују се у школи или у договору са јединицом

локалне самоуправе у установама културе.²⁶ Иако се јавне библиотеке, архиви и музеји све више сматрају делом мреже за потпору учењу, веће учествовање у расправи о школском програму могло би јавним библиотекама, музејима и архивима дати прилику за стварање чвршће стратегије сарадње и подршке школском образовању.²⁷ Значи, неопходна је ефектна сарадња установа културе и установа образовања и васпитања.

Инклузија подразумева да сва деца имају право на образовање, али и да покажу своје таленте у свим областима без обзира да ли имају или немају инвалидитет. Установе културе у Србији у своје редовне активности су уврстиле програме намењене деци и младима. Све више ових установа ради на организацији посебних радионица за ученике са инвалидитетом и на тај начин пружа стручну подршку школама, које образују ову популацију, у припреми културно-уметничких активности из различитих области (језик и књижевност, свет око нас, ликовно и музичко образовање). Школе које образују децу са инвалидитетом у Србији све више успостављају квалитетну сарадњу са локалном заједницом, са свим њеним службама које директно и индиректно раде са децом. Ученици са инвалидитетом редовно посећују концерте, позоришне представе, изложбе, трибине које организују разне институције. У Галерији Природњачког

²⁶ Министарство просвете, науке и технолошког развоја. *Закон о основном образовању и васпитању*, <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BC-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83-%D0%B8-%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%9A%D1%83.pdf> (преузето 24. 01. 2019).

²⁷ Јасмина Нинков, "Рад школског библиотекара са децом са посебним потребама". у *Савремена школска библиотека : зборник предавања одржаних 10. и 11. новембра на Филолошком факултету у Београду*, уредник Александра Вранеш, 133-145. Београд : Библиотекарско друштво Србије, 2007.

музеја 2010. године је обележен Међународни дан особа са инвалидитетом. Овом приликом су ученици неколико београдских школа које образују ученике са инвалидитетом (ОШ *Бошко Буха*, ОШ *Милоје Павловић*, Школа за ученике оштећеног вида *Вељко Рамадановић*) припремили занимљив и забаван програм, а учествовала је и инструкторка оригамија. Циљ манифестације је био да деца покажу своје таленте, међусобно се упознају, друже и добро забаве. Присутни су могли да науче како изгледа јапанска церемонија испијања чаја, како се праве фигурице од папира, погледају занимљиве кореографије.²⁸

Школа за ученике оштећеног вида *Вељко Рамадановић* је отворена за сарадњу са различитим институцијама и организацијама у циљу промовисања и унапређења свог рада. Од марта 2017. године, у сарадњи са Факултетом за примењену уметност, као и са Факултетом ликовне уметности, у школи за ученике оштећеног вида се, два пута недељно, одржавају радионице вајања у глини и ликовног стваралаштва. Сарадња је остварена у оквиру активности ликовно-керамичарске секције, а наставиће се и у наредном периоду са жељом да се ученици мотивишу да се креативно изразе, да овладају процесом израде керамичких предмета, да стекну навике тимског рада, истрајности и упорности, као и да на весело и интересантан начин проведу део свог слободног времена.²⁹ Ученици школе су узели учешће на бројним манифестацијама: у оквиру манифестације *Дани европске баштине* посетили су Музеј историје Југославије и изложбу под називом *Да се боље разумемо*; учешће у инклузивном кампу Голубац 2010. под називом *Ослушни свет – корак ка теби*; учешће у квизу знања на Калемегдану који је

²⁸ Природњачки музеј у Београду, <http://www.nhmbeo.rs/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0.36.html?type=news&newsId=95> (преузето 20. 01. 2019.)

²⁹ Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, <http://www.skolaveljkoramadanovic.edu.rs/vazni-dogadjaji/> (преузето 15. 01. 2019.)

организовала школа *Бошко Буха* у сарадњи са Природњачким музејом у Београду; учешће на смотри *Вољеном граду* који организује Друштво дефектолога Београда; изложба *Нектар – свет диносауруса* испред Музеја савремене уметности на Ушћу; у тржном центру *Ушће* ученици су учествовали на креативним радионицама *Ушће Штарк Чаробни Град*.³⁰

Ученици са инвалидитетом доприносе раду разних манифестација, фестивала и других активности које организују институције у локалној заједници, а са циљем да се подстакну индивидуалне могућности ученика и да се промовише рад појединих школа које образују ученике са инвалидитетом. Удружење за афирмацију младих талената *Фестивал омладина Суботица* организовало је Летњи камп - Палић 2015. Међу учесницима из многих школа широм Србије, били су и ученици школе *Антон Скала* из Београда. Посебно су уживали у обиласцима града и његових културних знаменитости, боравку на салашима, посети Палићу и Зоолошком врту, као и свим организованим активностима (ликовним, музичким, спортским радионицама) и дружењу са вршњацима из других градова.³¹ Школа *Миодраг Б. Матић* у Ужицу реализује образовно-васпитни рад и обезбеђује различите видове стручне подршке деце – ученика са различитим сметњама у развоју. Васпитно-образовним програмом обухваћена су: деца са оштећењем слуха, деца са лаком менталном ометеношћу, умереном менталном ометеношћу, вишеструком ометеношћу, деца са аутизмом, деца са оштећењем вида. Поводом *Недеље солидарности са особама са церебралном и дечијом парализом*, Удружење инвалида церебралне и дечије парализе *Ужице*, организовало

³⁰ Радмила Лабан, *Рукама до светлости : сто година рада Школе за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“ у Земуну (1917-2017)* (Земун : Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, 2017), 177-179.

³¹ Основна школа "Антон Скала" Београд, <http://antonskala.rs/?m=201812> (преузето 17. 01. 2019.)

је 2018. године, на градском тргу ликовни час на тему *Једнаке могућности за све наше различитости*. Циљ ове активности био је да се деца са церебралном парализом и сметњама у развоју друже са ученицима из Уметничке школе и суграђанима и заједничким снагама искажу своју креативност.³² Кроз све ове наведене активности установе у локалној заједници промовишу развијање вештина (интелектуалних и емоцијалних, језичких, друштвених, образовних и моторичких) и постају место састајања и повезивања школа, породица и осталих група које се баве особама са инвалидитетом у друштвеној заједници.

Закључак

Ослушкујући потребе заједнице за новом улогом школе, не само као васпитно-образовне установе, већ и као комплексног ресурсног центра, који повезује рану интервенцију и третман, предшколско и школско васпитање и образовање, смештај особа са различитим врстама ометености, као и превасходно, пружање свих врста подршке и помоћи, свима који су у инклузивном процесу, школске библиотеке активно учествују у образовању и ваннаставним активностима ученика са инвалидитетом у Србији. Ученици са инвалидитетом, сходно својим индивидуалним потребама и могућностима, активно учествују у раду бројних секција у школи, али дају допринос и кроз учешће на многобројним манифестацијама у локалној заједници, где успешно репрезентују своје школе. На тај начин се остварује главни циљ ових школских библиотека – пружање подршке и помоћи деци да се што боље социјализују и интегришу у друштвену заједницу, али и да се кроз представљање активности, шира заједница упозна са потребама ученика са инвалидитетом.

³² Школа "Миодраг Б. Матић" Ужице, <http://mvmatic.edu.rs/> (преузето 16. 01. 2019.)

Литература

1. Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja. Образовно-vaspitne ustanove za decu i učenike sa smetnjama u razvoju, <https://zuov.gov.rs/obrazovno-vaspitne-ustanove-za-decu-i-ucenike-sa-smetnjama-u-razvoju-u-srbiji/> (preuzeto 31. 01. 2019).
2. „IFLA/UNESKO Manifest za školske biblioteke“. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 1/2005, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1283 (на ћирилици) (preuzeto 30. 01. 2018).
3. Laban, Radmila. *Rukama do svetlosti : sto godina rada Škole za učenike oštećenog vida „Veljko Ramadanović“ u Zemunu (1917-2017)*. Zemun : Škola za učenike oštećenog vida „Veljko Ramadanović“, 2017. (на ћирилици)
4. Milunović, Dragana. „Hendikepirana deca kao korisnici bibliotečkih usluga“. u *Deca i biblioteke : zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog u Beogradu od 5. do 9. oktobra 2005*, urednik Aleksandra Vraneš, 501-507. Beograd : Filološki fakultet Univerziteta : Bibliotekarsko društvo Srbije, 2006. (на ћирилици)
5. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. *Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83-%D0%B8-%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%9A%D1%83.pdf> (preuzeto 24. 01. 2019).
6. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. *Pravilniku o programu svih oblika rada stručnih saradnika*. „Službeni glasnik RS - Prosvetni glasnik“, br. 5/2012.
7. Neđić, Marina. „Kulturno-obrazovni programi za osobe sa invaliditetom u Biblioteci grada Beograda“, *Bibliotekar* god. 58, sv. 1-2 (2016): 63-83. (на ћирилици)
8. Neđić, Marina. "Primena asistivne tehnologije u radu školskih biblioteka na teritoriji Beograda". *Bibliotekarstvo srpske*. Sveska 1, br. 7 (2018),
9. <http://doisrpska.nub.rs/index.php/BIBSR/article/view/5102/4873> (preuzeto 30. 01. 2019), DOI:<http://dx.doi.org/10.7251/BSCSR1807015N> (на ћирилици)
10. Ninkov, Jasmina. "Rad školskog bibliotekara sa decom sa posebnim potrebama". u *Savremena školska biblioteka : zbornik predavanja*

- održanih 10. i 11. novembra na Filološkom fakultetu u Beogradu, urednik Aleksandra Vraneš, 133-145. Beograd : Bibliotekarsko društvo Srbije, 2007. (na ćirilici)*
11. Osnovna škola "Anton Skala" Beograd, <http://antonskala.rs/?m=201812> (preuzeto 17. 01. 2019.)
 12. Osnovna škola "Boško Buha", <http://www.boskobuha.edu.rs/> (preuzeto 16. 01. 2019.)
 13. Osnovna škola Novi Beograd - škola za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, <https://osnovibeograd.rs/programi/#vannastavne-aktivnosti> (preuzeto 16. 01. 2019.)
 14. Prirodnjački muzej u Beogradu, <http://www.nhmbeo.rs/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0.36.html?type=news&newsId=95> (preuzeto 20. 01. 2019.)
 15. Škola za osnovno i srednje obrazovanje "1. novembar" Čačak, <https://www.sosolnovembar.edu.rs/> (preuzeto 15. 01. 2019.)
 16. Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ sa domom učenika Novi Sad, <http://smp.edu.rs/content/section/2/12/lang,serbian/>(preuzeto 15. 01. 2019.)
 17. Škola za učenike oštećenog vida „Veljko Ramadanović“, <http://www.skolaveljkoramadanovic.edu.rs/sekcije/> (preuzeto 15. 01. 2019.)
 18. Škola "Miodrag B. Matić" Užice, <http://mvmatic.edu.rs/> (preuzeto 16. 01. 2019.)
 19. Škola sa domom za učenike oštećenog sluha i govora "11. maj" Jagodina, <https://www.11maj.edu.rs/lutke.html> (preuzeto 16. 01. 2019.)

THE ACTIVE ROLE OF SCHOOL LIBRARIES IN EDUCATION AND THE ORGANISATION OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN SERBIA

Abstract: School libraries are the most type of library on the territory of Serbia. In schools for children with disabilities (according to the type and extent of disability, the individual needs and abilities of students) are organized a large variety of extra-curricular activities to contribute education and socialization of this population. Librarians in these schools are less librarians in the traditional sense- they are more members of the school team, which provides support throughout the entire educational process. Numerous activities are the result of coactive activity of teachers, students and librarians. They adjust their cultural activities with the plans of relevant association (the teachers of the Serbian language, music and art teachers) and with the broad application of modern information technology and resources assistive technology. It should be noted

that schools for education children and young people with disabilities to be as successful as possible meet the needs and interests of students, actively cooperate with the regular primary schools, public libraries and other institutions in the local community.

Keywords: schools for students with disabilities, school library, extracurricular activities in the library, public libraries, institutions of local community.
